

16. Тимербаев Т. А. Конституционное право граждан Российской Федерации на доступ к информации (региональный аспект): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Тимербаев Тимурбек Афтахович. – Уфа, 2006. – 219 с.
17. Фурман І. Г. Види та особливості оприлюднення публічної інформації СБУ [Електронний ресурс] / І. Г. Фурман // Форум права. – 2013. – № 3. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_115.pdf
18. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 19. – Ст. 583).
19. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
20. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
21. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
22. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.
23. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
24. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 січня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 2. – С. 234. – Ст. 57.
25. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – С. 36. – Ст. 2945.
26. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
27. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
28. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.

ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА НОРМОТВОРЧОСТІ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Чернявський А.Л.

(кандидат юридичних наук, професор кафедри правознавства Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»)

***Анотація.** У статті досліджується вплив інституційної основи на особливості нормотворчості у сфері міжнародного права навколишнього середовища. Автором зроблено висновок, що необхідною основою прогресивного розвитку міжнародного права навколишнього середовища є реформування Програми ООН з навколишнього середовища та надання їй статусу міжнародної організації.*

***Ключові слова:** міжнародне право навколишнього середовища, Програма ООН з навколишнього середовища, міжнародний екологічний спір, Міжнародний суд ООН, Постійна палата третейського суду.*

***Summary.** The impact of the institutional foundations to the characteristics of the creation of norms in the field of international environmental law is discovered in the article. The author concluded the necessary basis for the progressive development of international environmental law is the reform of the UN Environment Program and giving to it the status of the international organization.*

***Keywords:** international environmental law, United Nations Environment Program, international environmental dispute, International Court of Justice, Permanent Court of Arbitration.*

***Аннотация.** Статья посвящена исследованию влиянию институциональных основ на особенности нормотворчества в области международного права окружающей среды. Автор доказывает, что необходимой основой для прогрессивного развития международного права окружающей среды является реформирование Программы ООН по окружающей среде и придание ей статуса международной организации.*

***Ключевые слова:** международное право окружающей среды, Программа ООН по окружающей среде, экологические международные споры, Международный суд ООН, Постоянная палата третейского суда.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нормотворчість у сучасному міжнародному праві здійснюється у трьох основних формах – за допомогою прийняття різноманітних конвенцій, через прецедентну практику міжнародних судів та арбітражів, а також шляхом утворення нових міжнародно-правових звичаїв. Ці три форми по-різному поєднуються у тих чи інших галузях міжнародного публічного права, при чому домінування того чи іншого способу нормотворчості залежить від багатьох факторів, притаманній конкретній галузі чи навіть окремому міжнародно-правовому інституту. До таких факторів, зокрема, можна віднести особливості предмета міжнародно-правового регулювання, вплив регіональних підсистем міжнародного права на його універсальні риси, а також розвиненість інституційної основи у певній сфері міжнародних правовідносин.

Міжнародне право навколишнього середовища (або міжнародне екологічне право) є однією із наймолодших галузей сучасного міжнародного права, саме тому розвиток його інституційної основи значною мірою відстає від інших, більш сталих галузей. Тим не менше, процеси інституціоналізації, які відбуваються у загальному міжнародному праві, досить активно впливають на структуру та динаміку розвитку міжнародного права навколишнього середовища, яке значно меншою мірою, ніж інші галузі, відчуває на собі інерцію попередніх етапів формування міжнародного права. Незважаючи на те, що особливості нормотворчості у міжнародному праві навколишнього середовища досліджувалися у працях таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як Ю.С. Шемшученко, І.І. Лукашук, Дж.М. Фландерс, Т. Гехрінг, С. Кіршнер, П. Крістенсен, О.А. Жаркова, В.М. Строчук, О.О. Шишко, Д. Шелтон та інші, питання впливу інституційної основи на процеси нормотворчості у цій сфері міжнародно-правового регулювання залишаються недостатньо дослідженими. Тому метою цієї статті є розкриття впливу інституційної основи міжнародного права навколишнього середовища на особливості процесів його нормотворчості.

Виклад основного матеріалу. Інституційна основа міжнародного права навколишнього середовища почала активно формуватися в останній третині ХХ ст. 15.12.1972 р. Генеральна Асамблея ООН заснувала Програму ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) як особливий орган системи ООН, діяльність котрого спрямовується на забезпечення координації співробітництва держав та міжнародних організацій у сфері охорони навколишнього середовища. ЮНЕП стала центральною інституцією в механізмі міжнародного співробітництва щодо охорони довкілля, і з її створенням процеси інституціоналізації в міжнародному праві навколишнього середовища певною мірою загальмувалися, а основна увага держав була перенесена з питань організаційного забезпечення природоохоронного співробітництва держав на розробку міжнародно-правових актів, що стосувалися б конкретних предметних сфер міжнародного права навколишнього середовища.

Понад сорокарічний досвід роботи ЮНЕП показує, що вона достатньо ефективно здійснює функцію координації міжнародного співробітництва у сфері навколишнього природного середовища. Основними формами такої координації є розробка чи участь у розробці різноманітних проектів щодо охорони навколишнього середовища чи його покращення, надання експертних висновків, технічної та фінансової допомоги. Так, напр., лише у 2008 р. за участю ЮНЕП у 24 східно-африканських країнах було реалізовано 114 проектів з підвищення родючості ґрунтів, завдяки чому приріст виробництва у господарствах, охоплених проектом, склав 128 %. Також за участю фахівців ЮНЕП на відповідність Кіотському протоколу було проаналізовано більше 4 тис. проектів [1, р. 7]. Слід, проте, зауважити, що ЮНЕП не наділена повноваженнями щодо розробки проектів міжнародних конвенцій. В рамках ООН питаннями розвитку міжнародного права займаються Шостий комітет та Комісія з міжнародного права, однак питанням систематизації та кодифікації міжнародного права навколишнього середовища вони приділяють мінімум уваги. В ЮНЕП же на дослідження правових проблем охорони

довкілля виділяється не більше 2 % її бюджету, і основним напрямком правової роботи ЮНЕП є систематизація відомостей про екологічне національне законодавство держав світу та ведення реєстрів міжнародних екологічних конвенцій. Тому вважаємо, що перетворення ЮНЕП на міжнародну організацію та наділення її відповідними правотворчими повноваженнями стане суттєвим поштовхом до прогресивного розвитку міжнародного права навколишнього середовища та проведення його кодифікації.

Зрештою, отримання ЮНЕП статусу міжнародної організації має позитивно вплинути на розвиток міжнародного права навколишнього середовища й іншим чином. Уже зараз у доктрині міжнародного права рішення, резолюції та рекомендації міжнародних організацій утворюють т.зв. «м'яке право», положення якого хоча й не мають обов'язкового характеру, але все ж таки фактично впливають на поведінку суб'єктів міжнародного права, в т.ч. і в сфері охорони навколишнього середовища [2, с. 52-53]. Однак, можливість формування «м'якого права» ЮНЕП виглядає досить сумнівною саме через те, що ЮНЕП не має статусу міжнародної організації, і для того, щоб її рекомендації могли розглядатися в якості «м'якого права», вони повинні бути схвалені Генеральною Асамблеєю ООН. Тому є всі підстави вважати, що наділення ЮНЕП статусом міжнародної організації значною мірою сприятиме розвитку звичаєвих норм міжнародного права навколишнього середовища.

Перспективним напрямом розвитку міжнародного права навколишнього середовища є розробка комплексу норм, які б регулювали порядок вирішення міжнародних екологічних спорів, та створення відповідного інституційного механізму. Засоби мирного вирішення міжнародних спорів прийнято поділяти на правові (міжнародний суд та арбітраж) та дипломатичні або політичні (переговори, консультації, добрі послуги, посередництво, слідчі та погоджувальні процедури) [3, с. 283]. Хоча для вирішення міжнародних екологічних спорів формально можуть використовуватися будь-які засоби, на практиці для вирішення спорів між державами щодо охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів чи відшкодування завданої екологічної шкоди найчастіше застосовуються судові, арбітражні та погоджувальні процедури.

У сучасній міжнародній системі головним судовим органом є Міжнародний суд ООН. Правовою основою його діяльності є Статут ООН 1945 р., Статут Міжнародного суду ООН 1945 р., Регламент Міжнародного суду ООН від 14.04.1978 р., а також низка затверджених Судом Практичних директив. Місцем перебування Суду є м. Гаага (Нідерланди). Міжнародний суд ООН вправі розглядати міжнародні спори між державами тільки за умови, що сторони спору належним чином висловили свою згоду на залучення до розгляду справи в якості сторони. Ст. 36 Статуту ООН передбачає такі способи визнання державою компетенції Міжнародного суду ООН:

а) укладення сторонами спору спеціальної угоди про його передачу на розгляд Суду;

б) приєднання держави до певного міжнародного договору, положення якого заздалегідь передбачають компетенцію Суду на розгляд спорів між учасниками договору. Нині таких договорів налічується понад 300, і найвідомішими серед них є: Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього 1948 р., Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами 1949 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок 1979 р., Статут МАГАТЕ 1956 р. та ін.;

в) одностороння заява держави про визнання компетенції Міжнародного суду ООН *ipso facto*, тобто без особливої на те угоди, відносно іншої держави, що прийняла на себе таке ж зобов'язання.

Рішення Суду за результатами розгляду справи приймається більшістю голосів суддів. Кожен суддя має право надати у письмовому вигляді окрему думку (мотивовану незгоду з рішенням), індивідуальну думку (незгоду з мотивами) чи декларацію (незгоду з

рішенням без зазначення мотивів). Рішення Суду підписується Головою та Секретарем і оголошується на відкритому засіданні після належного повідомлення сторін. Рішення Міжнародного суду ООН є обов'язковим лише для сторін і лише у даній конкретній справі, остаточною і оскарженню не підлягає.

Тривалий час Міжнародний суд ООН розглядав екологічні справи, не виділяючи їх із загального числа міжнародних спорів. Тим не менше, Міжнародним судом ООН було винесено декілька ключових прецедентів, які істотно вплинули на розвиток міжнародного права навколишнього середовища. Серед таких, зокрема, можна виділити рішення у справах про рибальство (Великобританія, Норвегія; 1951 р.), про континентальний шельф Північного моря (ФРН, Данія, Нідерланди; 1969 р.), про випробування ядерної зброї (Франція, Австралія, Нова Зеландія; 1972 р.), про юрисдикцію над рибними промислами (Великобританія, ФРН, Ісландія; 1973 р.), про проект «Габчикова – Надьмарош» (Словаччина, Угорщина; 1997 р.) та деякі інші. В результаті цього склалася певна система матеріальних і процесуальних міжнародно-правових норм, пов'язаних з розв'язанням екологічних спорів між державами, які застосовуються не тільки в рамках системи ООН, а й іншими міжнародними організаціями, арбітражами та в практиці держав.

Формування такого правового масиву вимагає і відповідного інституційного забезпечення. Одним із перших кроків у цьому напрямку стало утворення у 1993 р. в системі Міжнародного суду ООН спеціалізованої камери з питань навколишнього середовища. На нашу думку, зазначена камера може бути одним з елементів інституційної основи міжнародно-правового механізму вирішення екологічних спорів, але через тривалість розгляду справ Міжнародним судом ООН та складність процедури звернення до нього, має функціонувати система вирішення міжнародних екологічних спорів поза рамками Міжнародного суду ООН.

Важливим елементом цієї системи є діяльність міжнародних арбітражів, які розглядають спори у сфері навколишнього середовища. Власне, деякі принципи та звичаєві норми міжнародного права навколишнього середовища мають саме арбітражне походження. Наприклад, загальновизнаною є норма про обов'язок держави використовувати свою територію таким чином, щоб не заподіювати шкоду навколишньому середовищу інших держав. Передумовою виникнення цієї норми стало рішення, винесене міжнародним арбітражем у 1941 р. у справі «Trail Smelter» за позовом США до Канади про відшкодування шкоди, заподіяної на території США викидами отруйних газів канадським сталеливарним заводом. У цьому рішенні арбітраж, обґрунтовуючи необхідність відшкодування Канадою заподіяної екологічної шкоди, зокрема, вказав, що жодна держава не має права використовувати чи дозволяти використовувати територію таким чином, щоб заподіювати шкоду іншій державі [4, с. 23-24]. Пізніше ця норма повторювалася в багатьох рішеннях міжнародних арбітражів та судів, в т.ч. і Міжнародного суду ООН, і зрештою, переросла у звичаєву міжнародно-правову норму.

Розвиток та накопичення арбітражної практики в сфері розв'язання міжнародних екологічних спорів також є чинником розвитку інституційного механізму у міжнародному праві навколишнього середовища.

Вперше на універсальному рівні арбітражна процедура вирішення міжнародних спорів була закріплена Гаазькою конвенцією про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1907 р. З метою забезпечення ефективного арбітражного провадження відповідно до цієї Конвенції була створена Постійна палата третейського суду (м. Гаага, Нідерланди), що складається з Міжнародного бюро та Адміністративної ради. Міжнародне бюро виконує функції канцелярії та забезпечує зв'язок між сторонами спору, а Адміністративна рада, представлена дипломатичним представниками держав-учасниць Гаазьких конвенцій, вирішує всі організаційні питання, в т.ч. і фінансові. Крім того, у складі Постійної палати третейського суду функціонує спеціалізована Палата з екологічних спорів. По своїй суті Постійна палата третейського суду являє собою не судовий орган, а список (реєстр)

арбітрів, з числа яких сторонами спору формується склад арбітражу для його розгляду. Якщо сторони не домовилися про інше, арбітражний суд складається з п'яти членів – по двоє від кожної сторони, при чому тільки один з них може бути громадянином (представником) сторони; четверо призначених таким чином арбітрів обирають нейтрального головуючого арбітра. Процес розгляду справи носить змагальний характер і складається з двох частин – письмового слідства і усних дебатів. За погодженням сторін, арбітражний суд може розглянути справу у скороченій формі лише на основі письмового слідства. За результатами розгляду справи арбітражний суд більшістю голосів приймає мотивоване рішення, яке є обов'язковим до виконання і не підлягає перегляду, якщо тільки сторони спору в арбітражному компромісі не домовилися про інше.

З метою оптимізації процедури розгляду міжнародних екологічних спорів у складі Постійної палати третейського суду створено спеціалізовану Палату з екологічних спорів, до складу якої входять арбітри з екологічних спорів та наукові і технічні експерти. У 2002 р. до складу арбітрів цієї палати від України був обраний академік НАН України Ю.С. Шемшученко [5, с. 41-42]. Процедура розгляду екологічних спорів цією Палатою визначається Факультативними правилами для вирішення спорів щодо природних ресурсів та навколишнього середовища 2001 р. та Факультативними правилами для примирення у справах, пов'язаних з природними ресурсами та навколишнім середовищем 2002 р.

Створення цих двох органів – камери з питань навколишнього середовища у складі Міжнародного суду ООН та спеціалізованої Палати з екологічних спорів у складі Постійної палати третейського суду – є проявом тенденції до створення універсального органу з вирішення міжнародних екологічних спорів. Тут доречно провести паралель з міжнародним економічним правом, в рамках якого після укладення Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) існувала достатньо аморфна і значною мірою заполітизована система вирішення економічних спорів між державами, яка нерідко виявлялася неефективною [6, р. 77]. Після створення Світової організації торгівлі та у її структурі – Органу із розв'язання спорів, ситуація значно покращилася, і розгляд міжнародних економічних спорів був перенесений з економіко-політичної площини у переважно юридичну. Подібні заходи можуть принести неабияку користь і для розвитку міжнародного права навколишнього середовища. Тому у випадку наділення ЮНЕП статусом міжнародної організації у її складі доцільно створити орган із розв'язання міжнародних екологічних спорів – своєрідний міжнародний екологічний суд. Відповідно це вимагатиме внесення до установчих документів ЮНЕП положення про обов'язковість рішень такого міжнародного екологічного суду для держав-учасниць.

Важливим напрямом інституціоналізації в міжнародному праві навколишнього середовища на універсальному рівні має стати створення спеціалізованих секторальних міжнародних організацій, діяльність яких би спрямовувалася на координацію міжнародного співробітництва з окремих видів природних ресурсів чи елементів природного середовища, наприклад, атмосферного повітря, природного середовища Антарктики, морського середовища, материкових вод, лісів тощо. Заснування самостійних міжнародних організацій по кожному з таких секторів навряд чи доцільне, але створення відповідних спеціалізованих підрозділів або установ є цілком доречним. Уже зараз є достатньо передумов для створення подібних установ принаймні в окремих секторах, наприклад у сфері охорони середовища відкритого моря.

Одним із завдань Міжнародної морської організації (ІМО) є розробка технічних засобів охорони морського середовища від різноманітних забруднень [7, с. 801]. З цією метою у складі ІМО діє Комітет з охорони морського середовища. Цей Комітет достатньо тісно співпрацює з ЮНЕП, але тут має місце певне дублювання функцій, що негативно впливає на ефективність заходів з охорони навколишнього середовища, розпорюшуючи їх. Тому було б доцільним в процесі реформування ЮНЕП перевести Комітет з охорони морського середовища з підпорядкування ІМО до підпорядкування реформованої ЮНЕП.

Ряд і чинних міжнародних конвенцій, наприклад, Конвенція про відповідальність операторів ядерних суден 1962 р., Міжнародна конвенція про цивільну відповідальність за забруднення моря нафтою в ред. 1992 р., Міжнародна конвенція про цивільну відповідальність за забруднення бункерною нафтою 2001 р., Міжнародна конвенція про відповідальність і компенсацію шкоди у зв'язку з перевезенням морем небезпечних і шкідливих речовин 1996 р., а також Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 р. в редакції Протоколу 1997 р., передбачають достатньо чіткий та дієвий механізм відповідальності власника судна чи страхового фонду за шкоду, заподіяну внаслідок забруднення морського середовища, що перебуває під юрисдикцією потерпілої держави, однак не передбачають жодної відповідальності за забруднення середовища відкритого моря.

Відповідно до ст. 87 Конвенції ООН з морського права 1982 р. відкрите море є вільним для всіх держав, і всі держави здійснюють свободу використання відкритого моря, належним чином враховуючи зацікавленість інших держав у використанні свободи відкритого моря, відносини міжнародно-правової охорони середовища відкритого моря від забруднення слід розглядати в аспекті концепції зобов'язань *erga omnes*, тобто таких міжнародно-правових зобов'язань держави, які вона несе не перед яким-небудь іншим суб'єктом міжнародного права чи їх групою, а перед міжнародним співтовариством в цілому. З іншого боку, Принцип 2 Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 р. визначає обов'язок держав забезпечувати, щоб діяльність під їхньою юрисдикцією або контролем не заподіявала шкоди навколишньому середовищу інших держав або районів, що знаходяться поза межами національної юрисдикції.

Логічним наслідком такого визначення змісту обов'язку держави щодо незаподіяння екологічної шкоди природному середовищу території з міжнародним режимом має стати встановлення міжнародно-правової відповідальності держави за недотримання цього обов'язку [8, р. 322], зміст якої полягає у покладенні на державу обов'язку відшкодувати будь-яку заподіяну екологічну шкоду, незалежно від форми вини самої держави чи осіб під її юрисдикцією чи контролем, безпосередні дії яких призвели до заподіяння цієї шкоди.

Висновки. Недостатній розвиток інституційної основи міжнародного права навколишнього середовища, зокрема, відсутність в системі ООН універсальної міжнародної екологічної організації, зумовлює мозаїчність та різновекторність процесів нормотворчості, посилює роль прецедентів як джерел права та ускладнює процеси кодифікації. Тому особливої актуальності набувають питання реформування Програми ООН з навколишнього середовища, надання їй статусу міжнародної міжурядової організації та визначення такої її організаційної структури, яка б забезпечувала ефективне здійснення нею координації міжнародного співробітництва у сфері навколишнього середовища, сприяла б оперативному вирішенню міжнародних екологічних спорів та проведенню широкомасштабних природоохоронних заходів, що є необхідною передумовою гарантування екологічної безпеки міжнародного співтовариства.

Список використаних джерел

1. UNEP 2008 Annual report / United Nation Environment Programme. – Nairobi : UNEP, 2009. – 103 p.
2. Дубовик О. Л. Экологическое право : [учеб.] / О. Л. Дубовик, Л. Кремер, Г. Люббе-Вольф. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 768 с.
3. Міжнародне право: [навч. посібник] / [М. В. Буроменський, І. Б. Кудас, А. А. Маєвська та ін.] ; за ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
4. Шишко А. А. Предупреждение трансграничного загрязнения (международно-правовые проблемы) / Александр Александрович Шишко. – К. : Наукова думка, 1990. – 100 с.
5. Міжнародне судочинство : наук-довідк. вид. / [Шемшученко Ю. С., Муравйов В. І., Вітман К. М. та ін.] ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2009. – 260 с.
6. Van Bael I. The GATT Dispute Settlement Procedure / Ivo Van Bael // Journal of World Trade Law. –1988. – No 4. – P. 69-85.

7. Екологічне право України : Академічний курс : [підруч.] / [Ю. С. Шемшученко, В. Ф. Погорілко, В. П. Нагребельний та ін.] ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2005. – 848 с.
8. De la Fayette L. The ILC and International Liability: A Commentary / L. De la Fayette // Review of European Community and International Environmental Law. 1997. – Volume 6. – Issue 3. – P. 328-329.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ І НОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВА У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД ГАЛИЧИНИ (XIV-XVIII СТ.)

Шандра Р.

*(кандидат юридичних наук, доцент Львівського національного університету
імені Івана Франка)*

***Анотація.** У статті досліджено правозастосовну практику сільських громад Галичини в складі Польського Королівства та Речі Посполитої (XIV-XVIII ст.). Проаналізовано зміни, що відбулися у публічно-правовій та приватноправовій сфері правовідносин, внаслідок приєднання Галичини до Польського Королівства. Проілюстровано взаємовідношення та взаємовплив правових звичаїв та державно-правових норм на сільське самоврядування, договірне та спадкове право.*

***Ключові слова:** сільська громада, правовий звичай, норма державного права, Галичина, Польське Королівство, Річ Посполита.*

***Аннотация.** У статье исследовано правоприменительную практику сельских общин Галиции в составе Польского Королевства и Речи Посполитой (XIV-XVIII в.). Проанализированы изменения, которые произошли в публично-правовой и гражданско-правовой сфере правоотношений, вследствие присоединения Галиции к Польскому Королевству. Проиллюстрированы взаимоотношения и взаимовлияние правовых обычаев и государственно-правовых норм на сельское самоуправление, договорное и наследственное право.*

***Ключові слова:** сельская община, правовой обычай, норма государственного права, Галиция, Польское Королевство, Речь Посполитая.*

***Annotation.** Law enforcement practice of rural communities in Galicia as part of Polish Realm and Polish-Lithuanian Commonwealth (14th-18th c.) has been researched in the article. Changes in public and private legal spheres of legal relationships which occurred as a result of including Galicia into Polish Realm have been analyzed. Mutual relationships and influence of legal customs and state-law norms in rural self-government, contract and inheritance law have been exemplified.*

***Key words:** rural community, legal custom, norm of state law, Galicia, Polish Realm, Polish-Lithuanian Commonwealth.*

В період Галицько-Волинської держави (1199-1349 рр.) звичаєве право домінувало у правозастосовній практиці сільських громад. Після її розпаду та приєднання у 1349 р. Галичини до Польського Королівства у правовому житті сільських громад почали відбуватися суттєві зміни, адже поряд із соціальним, релігійним впливом феодална держава здійснювала суттєвий правовий вплив, впроваджуючи норми польського права. Багато найважливіших сфер правового життя громади, де раніше домінували українські правові звичаї, поступово виводились з-під впливу звичаєвого права та врегульовувались державно-правовими нормами. З огляду на це, надзвичайно цікавим є правозастосовний досвід сільських громад Галичини XIV-XVIII ст., у якому відображалось ставлення селян до звичаєвого та державного права, їхні спроби поєднати правові звичаї та державно-правові норми.

Проблеми правозастосовної діяльності сільських громад Галичини в досліджуваний період раніше висвітлювались у працях таких вчених як І. Бойко, Ю. Гошко, Б. Греков, В. Інкін, М. Кобилецький, І. Линниченко та ін.

Метою даної статті є дослідження історичного правового досвіду сільських громад Галичини у XIV-XVIII ст. та аналіз співвідношення правового звичаю та норм державного права на підставі здійснюваної ними правозастосовної практики.

Сільське самоврядування галицьких сіл у Галицько-Волинській державі здійснювалось здебільшого на підставі руського (українського) звичаєвого права (*Jus*